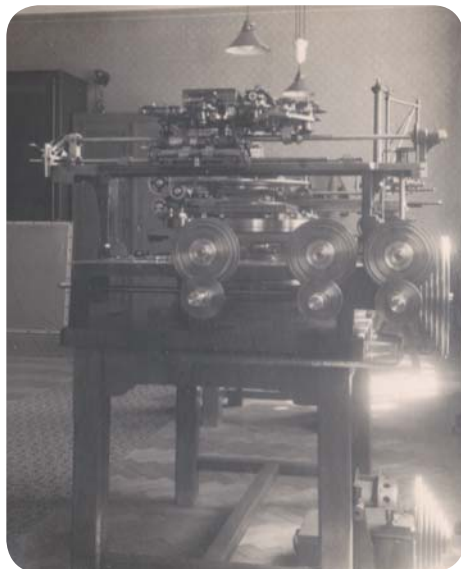

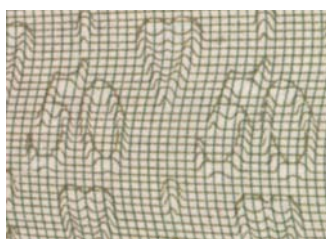
GILOŠÍRKY VE SLUŽBÁCH PRAŽSKÉ CEDULOVÉ TISKÁRNY

Významným ochranným a dekorativním prvkem bankovek a jiných cenin se v 19. a 20. století stal giloš (též giloše, z franc. guilloche [gijoš, gileuš]), obvykle velmi jemná čárová ornamentální kresba, v níž se proplétají, křížují a spojují křivky, vytvářející kruhové, oválné, paprskovité, hvězdčité a jiné obrazce. Na rozdíl od jednodušších litografických pantografů měly gilošírky pohyblivý i základní stolek, nesoucí desku určenou k rytí, čímž mohly vznikat kombinované pohyby a tím i velmi složité čárové vzory. Později doplnil giloše tzv. plochý reliéf, souběžné nebo téměř souběžné čáry se stupňovanými výchylkami. Reliéfovací agregát pomocí vodícího hrotu přenášel skutečný reliéf vytvořený na rotujícím válečku do linek, čímž vytvářel klamný dojem třetího rozměru na dvojrozměrné kresbě, tedy dojem skutečného reliéfu.

Giloše.

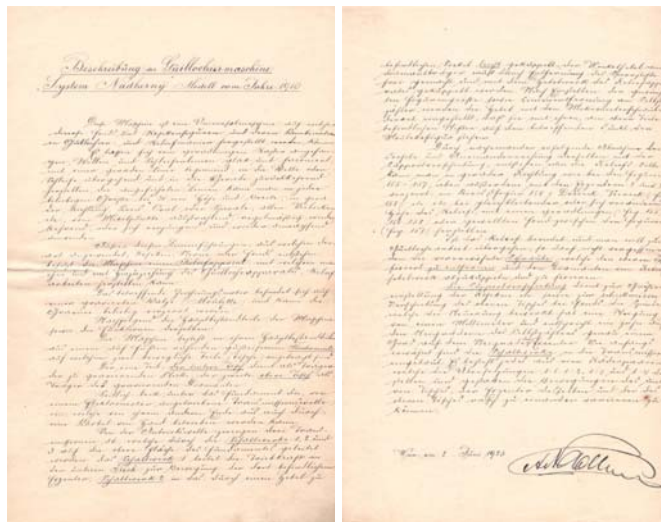
Plochý reliéf.

Jednodušší varianty obou těchto prvků mohly být a také někdy byly vytvářeny rytecky nebo litograficky (ruční kresbou), složitější a přesnější vzory však byly vytvářeny cestou mechanické (strojové) rytiny na specializovaných zařízeních – gilošovacích a reliéfovacích strojích, zkráceně zvaných gilošírky. Gilošírky vznikly zdokonalením a rozšířením jednodušších strojů na vytváření linkových, vlnkových a jiných rastrů. Jak uvedl ve svém článku přední gilošér Tiskárny bankovek Národní banky Československé Jindřich Pukl ke gilošovacím stroji: „k jeho ovládnutí a řádnému zužitkování je nutno znáti dokonale jeho soustavu, která připouští na tisíce proměn výtvarné práce“.

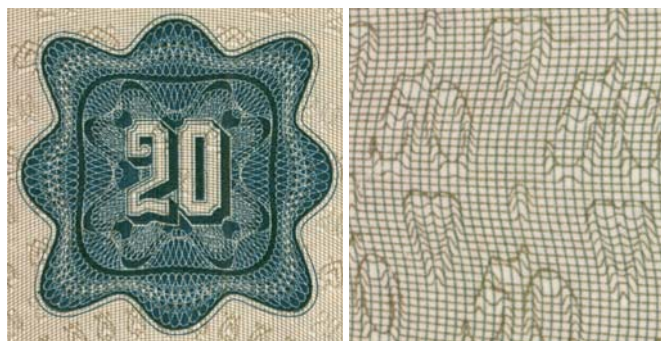
Existovalo několik systémů gilošerek, zejména ale ve dvou základních principech rytí. Starší gilošírky, původně evropské konstrukce, ryly obrazec diamantovým, ocelovým nebo safírovým hrotem jen do voskového krytu, naneseného na měděnou desku. Takto vytvořený obrazec se musel následně zalepat a vyleptané linky se zatřely křídovým práškem. Vzhledem k tomu, že měděná deska byla červená a zatřené linky bílé, vznikl po vyfotografování na černobílý fotografický materiál negativní obraz. Rovněž se používalo přímé kreslení do speciální červeně zabarvené vrstvy nanesené na skleněnou desku. Tím, že v místě kresby byla deska rycím hrotem obnažena (kresba byla tedy průhledná), vznikl přímo skleněný negativ, ze kterého bylo možno pořizovat fotokopie. V obou případech se tedy zhotovily fotokopie, které se dále retušovaly (tzv. špičkováním), množily a příp. sestavovaly do požadované grafické podoby. Po následně provedené montáži s ostatními grafickými prvky (písmo, ornamenty, ochranné prvky, příp. portrét) vznikl originální jednoobrazec zamýšlené tiskoviny, který se dále zpracovával podle zamýšleného způsobu tisku. Mladší gilošírky, původně americké konstrukce, měly namísto pevného hrotu rotující frézu, umožňující přímé vyfrézování tiskuschopné linky do mosazné desky.

Naše tiskárna používala gilošírky systému „Nadherny“ a inovovaného systému „Nadherny-Maly“. Ty byly podle ústní tradice sestaveny na Vysoké škole technické ve Vídni ve spolupráci s Tiskárnou cenných papírů Rakousko-uherské banky. Do Československa je dodávala firma Maschinen-Fabrik Michael Kämpf ve Frankfurtu a. M., rovněž výrobce několika typů gilošerek. První gilošírka systému „Nadherny“ byla pořízena pro Tiskárnu státovek Bankovního úřadu ministerstva financí v roce 1924. První gilošér Tiskárny státovek Ernst Budský a jeho nástupce Josef Cumfe poté zahájili práce na prvních vlastních mecha-

nických rytinách. Pravděpodobně první giloše a ploché reliéfy vznikly v Tiskárně bankovek pro první bankovku nově založené Národní banky Československé 20 Kč II. emise vzoru 1926, i když velký podíl na její přípravě zůstával nadále na soukromé tiskárně A. Haase v Praze.

První a poslední strana rukopisného návodu na obsluhu gilošírky systému „Nadherny“ model 1910, zpracovaného v Tiskárně cenných papírů Rakouské národní banky ve Vídni 2. června 1923.

Obr. vlevo: Vícečetářová negativní giloše na rubové straně bankovky 20 Kč II. emise vzoru 1926. Gilošoval Josef Cumfe. Barva tmavomodrá, tisk z hloubky.

Obr. vpravo: Plochý reliéf z hodnotových čísel 50 a srdcovitých lístků na lící straně bankovky 50 Kč III. emise vzoru 1929. Reliéfovali Josef Cumfe a Jindřich Pukl.

Pravděpodobně v souvislosti s přesunem přípravných oddělení a zahájením výroby bankovek v nové budově Tiskárny bankovek v Růžové ulici byla v roce 1928 zakoupena druhá, modernější gilošírka inovovaného systému „Nadherny-Maly“. Oba významní předváleční gilošéři (Pokračování na následující straně)